

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ НЕСЕННЯ БОЙОВОГО ЧЕРГУВАННЯ

Вступ. У багатьох правових державах будь-яка діяльність, у тому числі із забезпечення національної безпеки, має підпорядковуватися закону, що є показником реалізації принципу верховенства права [1, с. 11931; 2, с. 408]. Належний рівень забезпечення безпеки і оборони країни обумовлений здатністю протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам [3, с. 146], що виникають у цій сфері або можуть виникнути у майбутньому. Здійснення бойового чергування черговими силами і засобами, призначеними від військових частин, відіграє найважливішу роль у своєчасному виявленні та відбитті раптового нападу на Україну, що загалом забезпечує захист та безпеку нашої держави. Враховуючи зазначене, порушення правил несення бойового чергування може мати негативні наслідки та становити реальну загрозу національній безпеці країни. Це своєю чергою вимагає чіткої регламентації на законодавчому рівні особливостей та встановлення меж юридичної відповідальності, зокрема, і адміністративної, за порушення правил несення бойового чергування.

Мета статті. Це дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил несення бойового чергування.

Виклад основних положень. Вивчення діючого національного українського адміністративно-деліктного законодавства свідчить про те, що порушення правил несення бойового чергування є одним із видів адміністративних військових правопорушень. Зазначене підтверджується розташуванням норми, що передбачає адміністративну відповідаль-

ність за даний вид правопорушень (ст. 172¹⁷), у главі 13-Б Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х (далі – КУпАП) з відповідною назвою «Військові адміністративні правопорушення» [4].

З метою встановлення особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил несення бойового чергування доцільно здійснити характеристику цього військового адміністративного правопорушення. Зазначене можливо зробити шляхом з'ясування його юридичного складу, тобто визначення об'єктивних і суб'єктивних ознак (об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172¹⁷ КУпАП).

Об'єктивні ознаки військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172¹⁷ КУпАП, представлені його об'єктом та об'єктивною стороною. Об'єкт вважається визначальним елементом юридичного складу адміністративного делікту і за загальним правилом ним є суспільні відносини, на які посягає протиправне діяння [5, с. 190]. Об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері державного управління, що врегульовані нормами адміністративного права й охороняються заходами адміністративної відповідальності [6, с. 22]. Об'єктом військового адміністративного правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 172¹⁷ КУпАП, є порядок несення бойового чергування.

Під об'єктивною стороною будь-якого адміністративного правопорушення слід розуміти зовнішню характеристику, зовніш-

ній прояв здійсненого протиправного діяння, що може виражатися як у формі дії, так і бездіяльності [6, с. 23]. З об'єктивної сторони правопорушення полягає в порушенні правил несення бойового чергування (бойової служби) [7].

Зазначимо, що основоположні засади бойового чергування головним чином визначено у Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України (далі – Статут внутрішньої служби ЗСУ), затвердженому Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV. Правовому регулюванню питань бойового чергування особового складу ЗСУ привчено норми розділу 9 частини 3 зазначеного законодавчого акту. У розумінні законодавця бойовим чергуванням є виконання бойового завдання, що здійснюється черговими силами і засобами, призначеними від військових частин [8].

Юридична відповідальність за порушення несення бойового чергування, зокрема, й адміністративна, є наслідком порушення спеціальних обов'язків і певних правил, що визначаються військовими Статутами ЗСУ. У ст. 17 Статуту внутрішньої служби ЗСУ закріплено, що на військовослужбовців під час перебування на бойовому чергуванні покладаються спеціальні обов'язки, перелік та порядок виконання яких визначаються законами і статутами ЗСУ, а також іншими нормативно-правовими актами, що приймаються на основі законів і статутів ЗСУ [8]. Однак зазначене не виключає й того факту, що окрім спеціальних (додаткових) обов'язків при несенні бойового чергування військовослужбовці несуть й загальні обов'язки, визначені у ст.ст. 11–17 Статуту внутрішньої служби ЗСУ. У ст. 340 Статуту внутрішньої служби ЗСУ закріплено заборони, яких має дотримуватися особовий склад чергової зміни під час несення бойового чергування [8]. Їх перелік є вичерпний і стосується наступного: 1) передавати будь-кому, хоча б тимчасово, без дозволу командира чергових сил і засобів виконання обов'язків несення бойового чергування; 2) відволікатися, братися за справи,

не пов'язані з виконанням обов'язків несення бойового чергування; 3) самовільно залишати бойовий пост чи інше місце несення бойового чергування; 4) виконувати роботу, яка призводить до зниження бойової готовності озброєння, бойової та іншої техніки.

Невиконання або неналежне (недбале) виконання військовослужбовцями своїх загальних або спеціальних обов'язків під час перебування на бойовому чергуванні, порушення будь-якої із перелічених заборон, яких має дотримуватися особовий склад чергової зміни під час несення бойового чергування, для особи-правопорушника буде мати негативні наслідки, адже є підставою для притягнення до певного виду юридичної відповідальності. Отже, на підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що об'єктивна сторона військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172¹⁷ КУпАП, може виражатися як у формі дії (порушення заборони під час несення бойового чергування), так і бездіяльності (невиконання загальних або спеціальних обов'язків).

До суб'єктивних ознак військового правопорушення, адміністративна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 172¹⁷ КУпАП, відносяться суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Суб'єкт адміністративного проступку є вкрай важливим та принциповим елементом юридичного складу адміністративного правопорушення [5, с. 192]. З метою з'ясування хто може виступати суб'єктом військового адміністративного правопорушення передбаченого ст. 172¹⁷ КУпАП, важливо встановити коло суб'єктів, які можуть здійснювати бойове чергування, а також з'ясувати хто не може бути допущений до виконання бойового завдання.

До складу чергових сил і засобів входять бойові обслуги, чергові зміни пунктів управління, сил і засобів бойового забезпечення та обслуговування. Склад чергових сил і засобів, а також ступені їх бойової готовності, тривалість, порядок несення бойового чергування,

підготовки особового складу, озброєння, бойової та іншої техніки до чергування і зміна його встановлюються наказом командира військової частини згідно з вимогами цього Статуту, наказами і директивами Міністра оборони України, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України, командувачів видів Збройних Сил України [8]. Водночас існують й певні виключення допуску осіб до бойового чергування. З аналізу ст. 335 Статуту внутрішньої служби ЗСУ видно, що перелік осіб, яких заборонено призначати на бойове чергування, є виключним. До нього, зокрема, віднесені наступні військовослужбовці: 1) які не склали Військової присяги; 2) які не засвоїли програми відповідної підготовки в установленому обсязі; 3) щодо яких проводиться розслідування за провини; 4) які є хворими.

Таким чином, суб'єктом військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172¹⁷ КУпАП, може бути військовослужбовець, який входить до складу чергових сил і засобів (тобто до бойових обслуг, чергових змін пунктів управління, сил і засобів бойового забезпечення та обслуговування), і не відноситься до переліку осіб, яких заборонено призначати на бойове чергування.

Останнім елементом юридичного складу військового адміністративного правопорушення за ст. 172¹⁷ КУпАП є суб'єктивна сторона. Суб'єктивною стороною будь-якого адміністративного правопорушення є сукупність ознак, які характеризують психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння та його наслідків. Обов'язковою і головною ознакою суб'єктивної сторони проступку є вина, що зовнішньо може проявлятися у одній з двох форм: умислу або необережності [5, с. 192]. Поняття умисного адміністративного правопорушення та вчинення його з необережності розкрито відповідно у ст.ст. 10 та 11 КУпАП. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала

її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків (ст. 10 КУпАП) [4]. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити (ст. 11 КУпАП) [4].

Суб'єктивна сторона порушення правил несення бойового чергування як військового адміністративного правопорушення може характеризуватися як умислом, так і необережністю [7].

Необхідно також встановити які заходи адміністративної відповідальності передбачені законодавцем за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 172¹⁷ КУпАП. З урахуванням вимог ст. 24 КУпАП (зокрема, п. 2 та 8 ч. 1), якою встановлено види адміністративних стягнень, та виходячи зі змісту ст. 172¹⁷ КУпАП за порушення правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, застосовується або штраф, або арешт з утриманням на гауптвахті. За загальним правилом згідно ч. 1 ст. 172¹⁷ КУпАП за порушення правил несення бойового чергування (бойової служби) застосовується штраф у межах від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб. Якщо ж зазначені діяння вчинені в умовах особливого періоду, то відповідно до санкції ч. 2 ст. 172¹⁷ КУпАП: межі штрафу вищі, адже обчислюються від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; строк арешту з утриманням на гауптвахті довший – від десяти до п'ятнадцяти діб [4].

В рамках досліджуваної тематики окрему увагу важливо приділити відмінностям видів юридичної відповідальності за порушення

правил несення бойового чергування, яка може бути не тільки адміністративною, але й кримінальною. Порушення правил несення бойового чергування є одним із видів кримінальних правопорушень, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 420 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України). Структурно дана норма розташована у розділі XIX Особливої частини КК України, що дозволяє віднести порушення правил несення бойового чергування до кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.

Вивчення змісту ст. 420 КК України [9] дозволяє дійти висновку, що порушення правил несення бойового чергування визнається військовим кримінальним правопорушенням у разі, якщо відбулося порушення правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, якщо: 1) це спричинило тяжкі наслідки (ч. 1 ст. 420); 2) вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 2 ст. 240); 3) вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 3 ст. 240). При цьому видом покарання за вчинення досліджуваного кримінального правопорушення з урахуванням вимог ст. 420 та ст. 51 КК України є позбавлення волі на певний строк. Відмінність покарання полягає у особливостях порушення правил несення бойового чергування, що передбачені у відповідній частині ст. 420 КК України, тому і строк позбавлення волі буде відповідний з урахуванням санкції, що міститься у ній.

Для характеристики юридичного складу порушення правил несення бойового чергування саме як військового кримінального правопорушення необхідно з'ясувати його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, тобто встановити об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Об'єктом цього злочину є порядок несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчас-

ного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України [10, с. 957]. Об'єктивна сторона злочину – порушення правил шляхом невиконання або недбалого виконання військовослужбовцем як загальних вимог до бойового чергування, встановлених для чергового підрозділу, так і своїх спеціальних, функціональних обов'язків. Порушення може проявлятися як у дії, так і в бездіяльності [10, с. 958]. Суб'єктивна сторона злочину передбачає порушення правил бойового чергування як умисно, так і необережно. Суб'єктом зазначеного злочину може бути особа, яка входить до складу підрозділів, частин, бойових обслуг, чергових змін, екіпажів, постів [10, с. 959].

З огляду на вище викладене, необхідно зазначити, що порушення правил несення бойового чергування як військово-адміністративне правопорушення та військово-кримінальне правопорушення мають багато спільних ознак їх юридичного складу, а саме: 1) однаковий об'єкт посягання, яким виступає порядок несення бойового чергування; 2) форми прояву об'єктивної сторони (вчиняється як у формі дії, так і в бездіяльності); 3) однаковий суб'єкт вчинення правопорушення – ним може бути військовослужбовець, який входить до складу чергових сил і засобів (тобто до бойових обслуг, чергових змін пунктів управління, сил і засобів бойового забезпечення та обслуговування); суб'єктивна сторона може характеризуватися як умислом, так і необережністю. Водночас головною відмінністю військового адміністративного правопорушення за ст. 172¹⁷ КУпАП та військового кримінального правопорушення за ст. 420 КК України є наслідки протиправного діяння. За загальним правилом порушення правил несення бойового чергування є підставою для притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності, але спричинення тяжких наслідків у результаті його вчинення свідчить про настання у подальшому кримінальної відповідальності.

Висновки. Здійснене у рамках обраної тематики дослідження дозволяє констатувати, що головною підставою притягнення особи до адміністративної відповідальності за порушення правил несення бойового чергування є вчинення нею військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172¹⁷ КУпАП. Юридичний склад порушення правил несення бойового чергування представлений сукупністю як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак даного військового адміністративного правопорушення. Об'єктивні ознаки (тобто об'єкт та об'єктивну сторону) порушення правил несення бойового чергування можна визначити наступним чином: об'єктом є порядок несення бойового чергування, а його об'єктивна сторона може виражатися як у формі дії (порушення заборон під час несення бойового чергування), так і бездіяльності (невиконання або неналежне (недбале) виконання загальних чи спеціальних обов'язків). Суб'єктивні ознаки

(тобто суб'єкт та суб'єктивну сторону) порушення правил несення бойового чергування слід охарактеризувати так: суб'єктом може бути військовослужбовець, який входить до складу чергових сил і засобів (тобто до бойових обслуг, чергових змін пунктів управління, сил і засобів бойового забезпечення та обслуговування); суб'єктивна сторона може характеризуватися як умислом, так і необережністю.

Важливою особливістю адміністративної відповідальності за порушення правил несення бойового чергування є застосування до особи-правопорушника певних видів адміністративних стягнень, серед яких законодавцем передбачено штраф або арешт з утриманням на гауптвахті. При цьому межі адміністративного штрафу та строк арешту з утриманням на гауптвахті залежить від об'єктивних та суб'єктивних ознак вчиненого військового адміністративного правопорушення.

Анотація

Статтю присвячено з'ясуванню особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил несення бойового чергування. В ході наукового дослідження встановлено, що юридичний склад порушення правил несення бойового чергування представлений сукупністю як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак даного військового адміністративного правопорушення. Об'єктивні ознаки (тобто об'єкт та об'єктивну сторону) порушення правил несення бойового чергування визначено наступним чином: об'єктом є порядок несення бойового чергування, а його об'єктивна сторона може виражатися як у формі дії (порушення заборон під час несення бойового чергування), так і бездіяльності (невиконання або неналежне (недбале) виконання загальних чи спеціальних обов'язків). Суб'єктивні ознаки (тобто суб'єкт та суб'єктивну сторону) порушення правил несення бойового чергування охарактеризовано так: суб'єктом може бути військовослужбовець, який входить до складу чергових сил і засобів (тобто до бойових обслуг, чергових змін пунктів управління, сил і засобів бойового забезпечення та обслуговування); суб'єктивна сторона може характеризуватися як умислом, так і необережністю. Наголошено, що важливою особливістю адміністративної відповідальності за порушення правил несення бойового чергування є застосування до особи-правопорушника певних видів адміністративних стягнень, серед яких законодавцем передбачено штраф або арешт з утриманням на гауптвахті. З'ясовано, що межі адміністративного штрафу та строк арешту з утриманням на гауптвахті залежить від об'єктивних та суб'єктивних ознак вчиненого військового адміністративного правопорушення. Констатовано, що порушення правил несення бойового чергування як військово адміністративне правопорушення та військово кримінальне правопорушення мають багато спільних ознак їх юридичного складу, серед яких однаковий об'єкт посягання, форми прояву об'єктивної сторони, однаковий суб'єкт вчинення правопорушення.

Зроблено висновок, що головна відмінність порушення правил несення бойового чергування як військового адміністративного правопорушення та військового кримінального правопорушення пов'язана із наслідками протиправного діяння.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, військовослужбовець, Збройні Сили України, бойове чергування, військове адміністративне правопорушення, військове кримінальне правопорушення.

Moisieiev M.S. Peculiarities of administrative liability for violation of the rules of being on combat duty

Summary

The article is devoted to clarifying the specifics of administrative responsibility for violating the rules of being on combat duty. In the course of the scientific research, it was established that the legal composition of the violation of the rules of combat duty is represented by a set of both objective and subjective signs of this military administrative offense. The objective signs (that is, the object and the objective side) of a violation of the rules of combat duty are defined as follows: the object is the order of combat duty, and its objective side can be expressed as an action (violation of prohibitions during being on combat duty), as well as inactivity (failure to perform or improper (negligent) performance of general or special duties). Subjective signs (i.e. subject and subjective side) of violation of the rules of wearing combat duty are characterized as follows: the subject can be a serviceman who is a member of the on-duty forces and means (i.e., combat services, on-duty shifts of control points, forces and means of combat support and maintenance); the subjective side can be characterized by both intent and carelessness. It is emphasized that an important feature of administrative liability for violation of the rules of military duty is the application to the offender of certain types of administrative penalties, among which the legislator provides for a fine or arrest with guard duty. It was found that the limits of the administrative fine and the term of arrest with detention at the guardhouse depend on the objective and subjective signs of the committed military administrative offense. It has been established that violation of the rules of military duty as a military administrative offense and a military criminal offense have many common features of their legal composition, including the same object of encroachment, forms of manifestation of the objective party, and the same subject of committing the offense. It was concluded that the main difference between violating the rules of military duty as a military administrative offense and a military criminal offense is related to the consequences of the illegal act.

Key words: administrative responsibility, military serviceman, Armed Forces of Ukraine, combat duty, military administrative offense, military criminal offense.

Список використаних джерел:

1. Mihail M. Burbyka, Alyona N. Klochko, Oleg N. Reznik. Coordinating Activity of the Prosecutor's Office in the Sphere of Criminality Prevention of Ukraine. *Look academic publishers*. 2016. Vol. 11. № 18. P. 11931–11941.
2. Bondarenko O., Reznik O., Garmash Y., Andriichenko N., Stohova O. Participation of Ukraine in International Cooperation against Corruption. *Amazonia investiga*. 2020. Volume 9. Issue 29. P. 407–416.
3. Рєзнік О. М. Реформування правоохоронних органів в аспекті забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 145–151.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

5. Панасюк О. В. Склад адміністративного проступку як юридична підстава юридичної відповідальності. *REVISTA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ «SUPREMAȚIA DREPTULUI»*. 2017. № 2. С. 189–193.
6. Белікова О. В. Юридичний слюда адміністративного правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 3(41). С. 22–28.
7. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 172-17 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL: <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/7096-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-172-17-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>.
8. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 194.
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
10. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. X. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.